https://doi.org/10.22364/lviz.125.03
pp. 53–74

LATVIJAS VĒSTURES
INSTITŪTA ŽURNĀLS

1 (125) 2026

IESKATS INFLANTIJAS MUIŽNIEKU POLITISKAJĀ DARBĪBĀ LIELĀ ZIEMEĻU KARA LAIKĀ, 1700–1721: JANA VILHELMA PLĀTERA PIEMĒRS

Edvards Seliška
0009-0003-2213-7307

Raksts aplūko 18. gadsimta pirmās puses viena no politiski un diplomātiski aktīvākā inflantieša Jana Vilhelma Plātera (1676? – 1757) darbību Lielā Ziemeļu kara laikā (1700–1721). Inflantijas šļahtas (Latgales muižnieku) nostāja šī kara laikā ir ļoti maz pētīts temats. Tādēļ caur viena inflantiešu šļahtiča darbības prizmu dots ieskats par inflantiešu politiskajiem uzskatiem notikumos, kuri būtiski ietekmēja Latvijas un Baltijas jūras reģiona ģeopolitisko situāciju. Ja Polijas-Lietuvas kopvalstij šis bija norieta sākums, tad Plāteru dzimtai – veiksmīgas politiskās karjeras sākums.

Atslēgas vārdi: Jans Vilhelms Plāters, Lielais Ziemeļu karš, Inflantija, Pēteris I, Augusts II

Ievads

Lielais Ziemeļu karš bija viens no ģeopolitiskiem pagrieziena punktiem Latvijas, Baltijas jūras un Eiropas vēsturē. Latvijas vēstures kontekstā tas ir pētīts jautājums, primāri skarot Vidzemes[1] un Kurzemes[2] vēsturi. Krietni mazāk pētīti ir procesi šajā laikā Inflantijā (Latgalē), kura kopš 1677. gada pastāvēja kā patstāvīga administratīva vienība – vojevodiste Polijas-Lietuvas valstī jeb Žečpospoļitā. Vienlaikus Inflantijai bija kņazistes/hercogistes (*księstwo*) tituls, pieļaujams,

1 Dunsdorfs 1962, 139–154; Dorošenko 1986, 100–102.

2 Jakovļeva 2002, 65–93; Jakovļeva 2003, 65–96; Jakovļeva 2005, 48–69; Jakovļeva 2006, 44–60; Jakovļeva 2007, 42–72; Jakovļeva 2008, 29–46; Jakovļeva 2009, 49–70; Strods 1993, 48–89.

norādot uz šo provinci kā Pārdaugavas hercogistes (1561–1629, latīņu val. *Ducatus Livoniae Ultradunensis*) turpinājumu.

Poļu vēsturnieks, viens no vadošajiem 17.–18. gadsimta Latvijas un īpaši Inflantijas vēstures speciālistiem Polijā Boguslavs Dibass ir aplūkojis Lielā Ziemeļu kara militārpolitisko ietekmi Inflantijā.[3] Polijas historiogrāfijā atsevišķu inflantiešu, piemēram, Plāteru un Borhu dzimtas pārstāvju, biogrāfijās atrodamas norādes par viņu darbību 18. gadsimta sākumā. Tās Poļu biogrāfiskajā vārdnīcā (*Polski Słownik Biograficzny*) publicēja vadošie poļu vēsturnieki.[4] Lietuviešu vēsturnieka Mindauga Šapokas inovatīvajā pētījumā par Lietuvas lielkņazistes militārpolitisko un finansiālo situāciju kara posmā pēc krievu uzvaras Poltavas kaujā 1709. gadā parādās atsevišķu inflantiešu politiskās afiliācijas.[5] Lietuviešu zinātnieks jau turpmāk ir padziļināti pievērsies tieši Jana Vilhelma Plātera diplomātiskai darbībai, koncentrējoties uz 1710.–1716. gada misiju Rīgā un Vidzemē. Tās laikā ar Krievijas pusi cita starpā tika skarts arī jautājums par iespējamu Vidzemes nodošanu Žečpospoļitai.[6] Arī Latvijas jaunie vēsturnieki pievērsušies situācijai Inflantijā 18. gadsimta sākumā.[7] Taču informācijas pamatmasa ir meklējama nepublicēto avotu klāstā. Ziņas par inflantiešu kontaktiem ar Krieviju 18. gadsimta sākumā iegūstamas no korespondences, kas glabājas Lietuvas Zinātņu akadēmijas Vrubļevsku bibliotēkā (*Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*, LMAVB) Viļņā. Savukārt Lietuvas Valsts vēstures arhīvā (*Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, LVIA)[8] un Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā (LNA-LVVA) atrodamas Inflantijas muižnieku (šļahtas) sanāksmju jeb seimiku instrukcijas sūtņiem uz Seimu,[9] kā arī korespondence Piltenes un Kurzemes jautājumā, kura risināšanā inflantieši bija iesaistīti. Polijas Galvenais seno aktu arhīvs (*Archiwum Główne Akt Dawnych*, AGAD) glabā bagātīgu korespondenci starp magnātu dzimtām, kā, piemēram, Radziviliem, un inflantiešu dzimtu (Plāteru, Borhu) pārstāvjiem. Ļoti apjomīgu materiālu – dienasgrāmatas, seimiku instrukcijas, politiska rakstura korespondenci, valdnieku izdotas

3 Dibass 1999, 66–74.

4 Link-Lenczowski 1981a, 654; Link-Lenczowski 1981b, 661–662; Wasilewski 1981a, 659–660; Wasilewski 1981b, 653–654. – Jāatzīmē, ka par to, ka gandrīz gadsimtu senas biogrāfijas ir nepilnīgas vai pat kļūdainas, jaunu atklājumu kontekstā liecina Fabiana Teofila Kazimira Ksaverija Borha (*Fabian Teofil Kazimierz Ksawery Borch*; † 1716) biogrāfija: Łopaciński 1936, 311.

5 Šapoka 2017.

6 Šapoka 2025.

7 Seliška 2021, 56–60; Bogdanoviča 2023.

8 T. s. Plāteru jeb 1276. fonds.

9 LNA-LVVA gadījumā tās kompakti atrodamas Daugavpils tiesu grāmatās 712. fondā par laika posmu 1700.–1771. gads.

privilēģijas – ietver Krievijas Valsts seno aktu arhīvā (*Rossijskij Gosudarstvennyj arhiv drevnih aktov*, RGADA) esošā Lietuvas Metrika[10] jeb Lietuvas lielkņazistes 14.–18. gadsimta kancelejas dokumenti.

Par rakstā pētāmo personu ir izvēlēts laikmeta viens no politiskajā arēnā pamanāmākajiem inflantiešiem – Inflantijas vojskis (poļu val. *wojski*; latīņu val. *tribunus*)[11] Jans Vilhelms Plāters (*Jan Wilhelm Plater*, 1676?–1757). Viņš bija Inflantijas zemes tiesneša (poļu val. *sędzia ziemski*) Daniela Gotarda Plātera (*Daniel Gotard Plater*, 1645–1717) dēls un Daugavpils stārasta (valdnieka īpašumu pārvaldnieks uz mūžu), vēlāk mūža nogalē Inflantijas vojevodistes galvas jeb vojevodas (1735–1736) Jana Ludvika Plātera (*Jan Ludwik Plater*, ap 1690–1736) pirmās pakāpes brālēns. J. L. Plāters bija Inflantijas Plāteru līnijas pārstāvis, savukārt J. V. Plāters – Žemaitijas līnijai piederīgs. Tomēr jāņem vērā, ka J. V. Plāters ieņēma amatu Inflantijas provinces pārvaldē, viņam bija īpašumi Latgalē – Rēzeknes traktā Ūzulmuiža (Ozolmuiža), un Inflantijas, Kurzemes jautājumu risināšana bija būtiska viņa darbībā. Taču J. V. Plātera dēls Vilhelms Jans Plāters (*Wilhelm Jan Plater*, 1715–1769) pieskaitāms pie Žemaitijas politiskās dzīves.

Raksta mērķis ir ar J. V. Plātera darbības piemēru iezīmēt līdz šim ļoti maz zināmo Inflantijas muižnieku diplomātisko darbību Lielā Ziemeļu kara laikā un dot vēstures avotos balstītu skaidrojumu jautājumā par Vidzemes piederību un politiski juridisko situāciju Kurzemes un Zemgales hercogistē.

Vidzemes piederības jautājums un Jana Vilhelma Plātera diplomātiskā darbība Pētera I galmā

Laikmets, kurā J. V. Plāters darbojās, mainīja Žečpospoļitas ģeopolitisko nozīmi – iesākās tās noriets. Lielais Ziemeļu karš ir daļa no plašākas Polijas-Lietuvas valsts iekšējo satricinājumu virknes: Lietuvas pilsoņu karš (1696–1702) un visas valsts mēroga pilsoņu kari – 1704.–1706. gadā tas bija starp Krievijas sabiedrotā, Vetīnu dinastijas (vācu val. *Wettin*) pārstāvja Augusta II (1670–1733; Saksijas tronī kā Frīdrihs Augusts I / *Frederick Augustus I*, 1694–1733; Polijas-Lietuvas tronī 1697–1706, 1709–1733, valdīja kā Žečpospoļitas-Saksijas personālūnijas valdnieks) un Zviedrijas atbalstītā Staņislava Leščiņska (*Stanisław Leszczyński*, 1677–1766; Polijas-Lietuvas tronī 1704–1709, 1733–1736) piekritējiem. Savukārt

10 RGADA, 389. fonds; neliela daļa Lietuvas Metrikas atrodama arī LVIA un AGAD.

11 Lokālās pārvaldes amats (*urząd ziemski*), kara laikā atbildīgs par iekšējo mieru un kārtību konkrētajā provincē. No Inflantijā 26 hierarhijas amatiem tas atradās augstajā piektajā vietā.

1715.–1716. gadā tas bija Žečpospoļitas šļahtas karš pret personālūnijas partneri – Saksijas armiju. Vienlaikus inflantieši, kuri tobrīd bija jaunienācēji uz Žečpospoļitas politiskās skatuves, tieši šajos notikumos ieguva plašāku ietekmi un sāka veidot veiksmīgas politiskās karjeras.

Plāteri 17. gadsimta nogalē bija kļuvuši par provinces vadošo dzimtu, pārņemot ietekmes sviras no Tīzenhauzeniem.[12] Noteikti sava loma Plāteru un vispār inflantiešu elites, kuru veidoja Polijas-Lietuvas valstij lojalitāti saglabājušie livoniešu pēcteči, iesaistei valsts politiski militārajos procesos bija viņu "starpreģionālismam". Proti, Plāteri līdzās Borhiem (*Borch*), Karmeliem fon Bergiem (*Carmel von Berg*), Korfiem (*Korff*), Manteifeliem (*Manteuffel*), Grothusiem (*Grothuz*) un Zībergiem (*Sieberg*) aizvien saglabāja saikni ar Kurzemes hercogisti, uzturēja darījuma attiecības ar Rīgu, savu vāciskās izcelsmes apziņu un valodas prasmes. Līdz ar to arī viņiem bija zināšanas, ekspertīze Kurzemes hercogistes lietās, kāda pārējai Žečpospoļitas šļahtai nebija.

J. V. Plāters tiek asociēts ar Žečpospoļitas ārpolitiski *prokrieviskā* virziena vadītāju, Lietuvas armijas komandieri – lielhetmani (1709–1730), lielkņazistes ietekmīgāko politiķi posmā starp Poltavas kauju 1709. gadā un 1717. gada t. s. Mēmo Seimu (*Sejm Niemy*) Ludviku Konstantiju Poceju (*Ludwik Konstanty Pociej*, 1664–1730).[13] Ārpolitiski uz Krieviju orientētā virziena ietvars bija 1704. gadā zviedru iebrukuma laikā dibinātā anti-zviedru un anti-Leščiņska Sandomiras militārā savienība jeb konfederācija[14] (*konfederacja sandomierska*). Konfederācija pastāvēja līdz Mēmajam Seimam 1717. gadā. Šai ārpolitiski uz Krieviju orientētajai grupai, kurā dominēja Lietuvas magnāti (politiski un saimnieciski ietekmīgākie muižnieki), saknes meklējamas 17. gadsimta beigu t. s. republikantu kustībā. Tā bija izveidojusies kā pret Sapehu dzimtas (*Sapiehowie*) hegemoniju vērsta politiskā kustība.[15]

L. K. Pocejs kara gaitā vairākkārt mainīja nostāju pret Vetīnu dinastijas valdnieku un Staņislavu Leščiņski. Taču J. V. Plāters vienmēr uzskatīts par

12 Seliška 2024, 174–186.

13 Šapoka 2025, 58.

14 Polijā un Lietuvā muižniekiem bija tiesības veidot militāras savienības, lai panāktu konkrēta politiskā mērķa sasniegšanu, un visbiežāk tās organizēja un vadīja valsts ietekmīgākie šļahtiči jeb magnāti. Konfederācijas varēja būt gan pret valdnieku vērstas, gan monarhu atbalstošas. Konfederācija tika izveidota arī bezvaldnieka jeb *interrex* posmā, kā arī varēja tik izveidota, sasaucot Seimu, valstiskas krīzes apstākļos. Tādos gadījumos nedarbojās t. s. *liberum veto* princips, kas ikvienam parlamenta deputātam ļāva izbeigt Seima darbu vai nobloķēt pieņemtos lēmumus.

15 Seliška 2025, 50–66.

lielhetmaņa uzticības personu, ar kuru to saistīja patrona–klienta attiecības.[16] L. K. Pocejs bija saistīts ar Krieviju jau kopš 17. gadsimta beigām, kad meklēja krievu militāro atbalstu briestošajā Lietuvas pilsoņu karā pret amatus un ietekmi monopolizējušo Sapehu dzimtu.[17] Vienlaikus Poceju dzimtas, kā arī J. V. Plātera ietekmes Žečpospoļitā stūrakmens bija laulības ar vienas no anti-Sapehu politiskās nometnes vadošo dzimtu – Ogiņsku pārstāvēm. L. K. Poceja māte bija Lietuvas armijas komandiera, lielhetmaņa (1709) Gžegoža (Hregorija) Antonija Ogiņska (*Grzegorz / Hrehory Antoni Ogiński*, 1654–1709) tante (tēva māsa) Regīna (*Regina Ogińska*, *primo voto Korff*, *secundo voto Pociej*, 1624–1700).[18] Savukārt J. V. Plātera sieva bija G. A. Ogiņska brāļa Leona Kazimira Ogiņska (*Leon Kazmierz Ogiński*, 1658–1700) meita Helēna (*Helena Ogińska*, † 1739). Tas, iespējams, izskaidro J. V. Plātera īpašās (un sekmīgās) rūpes panākt, ka Krievijas puse un Rīgas pilsēta apmierināja visas G. A. Ogiņska pusbrāļa Kazimira Ogiņska (*Kazimierz Ogiński*, † 1733) prasības, kad tas 1714. gadā uzturējās Rīgā.[19]

J. V. Plātera oficiālo statusu raksturo viņa paša lietotie amata apzīmējumi. 1712.–1713. gadā viņš parakstījās kā "Polijas un Lietuvas vēstnieks", "Lietuvas rezidents" un tā arī tika dēvēts Inflantijā tapušos dokumentos. Lietuvas elite parūpējās, lai J. V. Plātera juridiskais statuss Krievijas pusei būtu skaidrs – viņš bija Sandomiras konfederācijas sūtnis. Augusts II sankcionēja J. V. Plātera statusu tikai uz brīdi, ņemot vērā, ka valdnieka attiecības ar inflantieša patronu L. K. Poceju bija sliktas.[20] J. V. Plāters 1710. gada Rīgas aplenkuma laikā atradās krievu armijas nometnē. Jau pēc Rīgas padošanās krieviem J. V. Plāters uzturējās pilsētā, kur viņa galvenais uzdevums bija nodrošināt, ka Lietuvas lielkņazistes eksports (graudi un kokmateriāli), nonākot krievu kontrolētajā Vidzemē

16 Patrona–klienta attiecību pamatā bija sociāli zemāka šļahtiča (klienta) attiecības ar sociāli augstākstāvošu šļahtiču (patronu). Šīs attiecības jau pēc postošajiem 17. gs. vidus kariem sāka veidot neformālu, paralēlu sabiedriski politisko kārtību. Īpaši izteikti tas bija Lietuvas lielkņazistē, kur tradicionāli ļoti turīgo un politiski militāri vadošos amatus ieņemošo muižnieku jeb magnātu ietekme bija izteiktāka nekā Polijā.

17 Arī Saksijas diplomāti apsvēra domu izmantot krievu militāro palīdzību 1697. gadā pret konkurentu – Francijas kandidātu uz Polijas-Lietuvas troni. Wojciechowski 2020, 277.

18 Jurgaitis 2021, 231. Regīnas, dzimušas Ogiņskas, pirmais vīrs bija Valters Šimons Korfs (*Walter Szymon Korff*, 1621–1660), pazīstamā inflantiešu militārā komandiera, Radzivilu protestantu Biržu līnijas klienta Mikolaja Korfa (*Mikołaj Korff*, † 1659) dēls. Šie Korfi bija gan Radzivilu Biržu līnijas (kalvinistu) klienti, gan Vāsu dinastijas atbalstītāji. Rachuba 2006, 26, 28.

19 Šapoka 2025, 69.

20 J. V. Plātera vēstule K. A. Šembekam, 01.03.1713. BCza, rkp. 466, s. 3–6; Šapoka 2025, 74. Te jāņem vērā arī Lietuvas partikulārisms Ziemeļu kara laikā un, piem., termina Lietuvas Žečpospoļita (Lietuvas Republika) lietojums. Sliesoriūnas 2015, 122–136.

un Kurzemē, netraucēti turpinātu ceļu pa Daugavu cauri Rīgai. Rīga tobrīd bija svarīgs saziņas punkts starp Lietuvu un Krieviju. Pie J. V. Plātera kā rezidenta cara Pētera I (*Pjotr I Alekseevich*, 1672–1725; Krievijas cars 1682–1725; Krievijas imperators 1721–1725) galmā vērsās Žečpospoļitas tirgotāji, meklējot palīdzību pret, viņuprāt, netaisnīgi augstajām Rīgas uzliktajām tirdznieciskās darbības nodevām.

Inflantietis jau iepriekš bija vērsies pie Rīgas rātes ar sūdzībām par Rīgas tirgotāju krāpšanos ar svariem un mēriem. To visu rāte asi noraidīja kā nepamatotu apmelošanu. Arī turpmākos gados tēma par diskriminējošu Rīgas attieksmi pret Žečpospoļitas tirgotājiem parādīsies J. V. Plātera sarakstē ar Rīgu un Krievijas caristes varas iestādēm. Visos gadījumos gan apsūdzības tika skarbi noraidītas.[21] Attiecības ar Rīgas tirgotājiem Inflantijai bija ciešas, jo tā bija gan preču noieta vieta, gan vieta, kur aizņemties vienmēr trūkstošo naudu. Taču attiecības bija ne bez sarežģījumiem. Tā kā apmaiņā pret aizdevumu tika iznomāts nekustamais īpašums, varēja veidoties konflikti par maksājumu kavējumiem, līguma nosacījumu neizpildi u. c. Dažkārt tas noveda pat pie vardarbības starp inflantiešiem un rīdziniekiem.[22] Inflantiešu interešu aizstāvēšana attiecībās ar Rīgas tirgotājiem bija tēma, kura bija svarīga arī pēc Lielā Ziemeļu kara un tika aktualizēta seimiku instrukcijās. Jans Vilhelms uzskatīja, ka jāizmanto pazīšanās ar caru Pēteri I, lai inflantiešiem labvēlīgi risinātu nesaskaņas ar rīdziniekiem.[23]

Jāatzīmē, ka J. V. Plāters nekautrējās ļaunprātīgi izmantot savu ietekmi un stāvokli. Tā, piemēram, viņš lika arestēt no Viļakas stārastijas (*starostwo marienhauzskie*) Rīgā nonākušos kokmateriālus un tad pieprasīja 200 tāleru

21 Žečpospoļitas tirgotāju vēstule no Rīgas Plāteram, [b. d.] 1718. LMAVB, F-198–28, 3; Link-Lenczowski 1981b, 661; Šapoka 2025, 61, 68–69.

22 1687. gadā Inflantijas kastelāns (latīņu val. *castellanus*, otrs augstākais provinces amats pēc vojevodas) Vladislavs Karmels-Bergs (*Władysław Carmel fon Berg*, † 1710) bija iznomājis uz sešiem gadiem savus īpašumus Rīgas tirgotājiem Bērensiem (*Berens*) apmaiņā pret aizdevumu. Rīgas tirgotājs esot izcēlies ar nežēlību īpašumu pārvaldē, turklāt Karmels-Bergs un viņa īpašumu iznomāšana nespēja nosegt aizdevumu, un starp Bērensu un Karmelu-Bergu sākās vardarbīgs konflikts, ko sarežģīja zviedru Kurzemes okupācija. Taču jau 18. gs. 40.–50. gados Karmelu-Bergu radinieks (caur laulībām) Strutiņskis ilgstoši tiesājās jau ar J. A. Borhu par šiem īpašumiem. Šaķu stārasta Strutiņska izklāsts Inflantijas podkomožijam (latīņu val. *subcamerarius*; attiecīgās provinces nekustamo īpašumu robežstrīdu tiesnesis) Janam Jendžejam (Andžejam) Borham, 23.06.1740. LNA-LVVA, 2598–1–101, 5.–7. lp. Jāatzīmē, ka Bērensi jau vismaz kopš 17. gs. 80. gadiem iepirka Žečpospoļitas magnātu Ogiņsku, Čartorisku (*Czartoryscy*), Radzivilu preces (galvenokārt kokmateriālus un kaņepes), kā arī, iespējams, aizdeva tiem naudu. Doroshenko 1985, 181–182.

23 J. V. Plātera norādījumi par Inflantijas finansēm aktuālajiem jautājumiem uz Seimu, 07.06.1722. LVIA, 1276–2–97, l. 301v–302.

kukuli, lai precēm arestu noņemtu un tās varētu tikt tirgotas:[24] par šādu summu, iespējams, varēja gadu uzturēt 200 smagi bruņotu kavalēristu lielu militāro vienību.[25] Tobrīd Viļakas stārastija vēl atradās Juzefa Vandalīna Mnišeha (*Józef Wandalin Mniszech*, 1670–1747) pārvaldīšanā, kurš bija precējies ar J. V. Plātera sievas Helēnas tēva Leona Kazimira māsīcu Eleonoru Ogiņsku (*Eleonora Ogińska*, 1673–1710). Kā redzams, tad prokrieviskajā nometnē esošais J. V. Mnišehs arī bija saistīts ar Ogiņsku dzimtu. J. V. Mnišehs uzturējās Pētera I galmā un saņēma no cara pastāvīgu samaksu.[26] Sandomiras konfederācijas iekšienē pastāvēja konkurence starp G. A. Ogiņski, tobrīd Lietuvas lauka hetmani (lielhetmaņa vietnieks), un Lietuvas lielhetmani (1703–1707) Mihalu Servaciju Visņovecki (*Michał Serwacy Wiśniowiecki*, 1680–1744). M. S. Visņoveckis izmantoja citu inflantieti – Inflantijas podkomožiju Fabianu Teofilu Kazimiru Ksaveriju Borhu (*Fabian Teofil Kazimierz Ksawery Borch*, † 1716),[27] lai pārliecinātu J. V. Mnišehu, ka cara galmā jāsadarbojas Krievijas atbalsta nodrošināšanai pret zviedriem, nevis jākonkurē.[28] Iespējams, nav arī nejauši, ka J. V. Plāters, L. K. Poceja klients, radīja grūtības tieši J. V. Mnišeham. Jāatzīmē, ka J. V. Mnišehs jau nākamajā – 1713. gadā cedēja Viļakas stārastiju Ježijam Konstantijam Hilzenam (*Jerzy Konstanty Hylzen*, 1660–1737), kurš aizsāka Hilzenu dzimtas straujo kāpumu Žečpospoļitas elites rindās, kā arī šīs inflantiešu dzimtas sadarbību ar vēlāk, 18. gadsimta vidū, ietekmīgajiem Mnišehiem.[29]

---

24 Nauda no pārdošanas vismaz teorētiski bija paredzēta *hibernas* jeb armijas pārziemošanai nepieciešamā nodokļa nomaksai, tā kā vietējie Viļakas iedzīvotāji bija brīvi un neizkontrolējami un nemaksāja nodokļus, 30.06.1712. [23.06.1721., noraksts, poļu val.]. LNA-LVVA, 712–1–57, 95., 125. lp.

25 Poraziński 1988, 82.

26 Perzanowska 1976, 474–478.

27 1936. gadā publicētajā F. T. Borha īsā biogrāfijā Poļu biogrāfiskajā vārdnīcā kā nāves gads kļūdaini norādīts 1716. gads. 1710. gada augustā par Lietuvas artilērijas ģenerāli kļuva S. E. Denhofs F. T. Borha nāves dēļ; F. T. Borha testaments tika sastādīts 1710. gadā, un 1715. gadā tika sastādīts nelaiķa F. T. Borha parādsaistību saraksts. Artilērijas ģenerāļa Fabiana Borha testaments, [b. d.] 1710. LNA-LVVA, 2598–1–88, 1.–3. lp. – Nokārtoto nelaiķa ģenerāļa Borha saistību saraksts, [b. d.] 1715. LNA-LVVA, 2598–1–94, 1.–5. lp.

28 Lietuvas lielhetmaņa slepenā instrukcija Fabianam Teofilam Borham diplomātiski militārajā misijā pie cara Pētera I, [b. d.] 1705. LNA-LVVA, 2598–1–109, 1.–3. lp.; Rachuba 1992, 624.

29 Mikulski, Rachuba, Gąsiorowski 1994, 193, Nr. 2080; J. V. Mnišehs cedē Marienhauzas stārastiju G. K. Hilzenam, 03.03.1713. [poļu val.]. LNA-LVVA, 6984–1–83, 176.–177. lp. J. V. Mnišehs pats uz vietas Inflantijā neatradās un stārastiju nepārvaldīja, šos pienākumus veica viņa pārvaldnieks, vicestārasts (*podstarosci*) Jans Stebņickis, kurš 1712. gadā mēģināja vietējam baznīckungam atsavināt Baznīcas īpašumu. LNA-LVVA, 6984–1–65, 101. lp. o. p.; Wróbel 2022, 47.

J. V. Plātera piederība politiski prokrieviskajai nometnei gan nebūt nenozīmēja servilismu un Žečpospoļitas interešu neaizstāvēšanu. Pieļaujams, ka šis Inflantijas muižnieks raudzījās uz Krieviju kā sabiedroto, līdzvērtīgu partneri, ar kuru risinot nesaskaņas, nav noteikti jāpakļaujas tā gribai. Tā J. V. Plāters ar bažām ziņoja Karolam Staņislavam Radzivilam (*Karol Stanisław Radziwiłł*, 1669–1719), L. K. Poceja politiskajam sabiedrotajam, par Krievijas spēku Kurzemē komandiera feldmaršala Aleksandra Menšikova (*Aleksandr Danilovich Menshikov*, 1673–1729) plāniem meklēt pārtiku Krievijas armijai Lietuvā. Iemesls tam esot feldmaršalam dotais cara Pētera I rīkojums ar 25 000 lielu armijas korpusu no Vidzemes doties cauri Lietuvai palīgā Krievijas armijai karā pret Osmaņu impēriju[30] (te runa acīmredzot ir par krieviem neveiksmīgo t. s. Prutas karagājienu 1710.–1711. gadā).

Krievijas armijas uzturēšana bija ilgstoša problēma, tā kā septiņus gadus vēlāk J. V. Plāteram dotā instrukcijā bija norādīts: panākt, lai krievi nelaupa Kurzemē un Lietuvā, jo pretējā gadījumā jau tā izpostītā zeme nevarēs nevienu vairs pabarot.[31] J. V. Plātera priekšlikums bija saistīt Polijas-Lietuvas atļauju A. Menšikova komandētajam korpusam virzīties cauri Lietuvai ar Pētera I (tieši cara, nevis viņa pārstāvju) rakstisku garantiju, ka Krievija atdos Žečpospoļitai Zviedrijai atņemto Vidzemi un Rīgu.[32] To noteica 1704. gada Narvas vienošanās, kuru Krievija gan neplānoja ievērot.[33] J. V. Plāters sarakstē ar K. S. Radzivilu īsi pēc Rīgas ieņemšanas izteica pārliecību, ka cars turēs solījumu, atdodot Žečpospoļitai Rīgu un Livoniju. Rīgas atdošanu Polijai-Lietuvai A. Menšikovs bija J. V. Plāteram sarunā solījis.[34] Cita starpā 1719. gadā Pēteris I kā argumentu

30 J. V. Plātera vēstule Radzivilam, 20.01.1711. AGAD, Archiwum Radziwiłłów (turpmāk – AR), dział V, sygn. 11826, s. 4.

31 Žečpospoļitas Seima instrukcija Plāteram, 07.12.1718. LMAVB, F-198–28, 1. Seims tika noturēts no 1718. gada 3. oktobra līdz 15. novembrim.

32 J. V. Plātera vēstule Radzivilam, 20.01.1711. AGAD, AR, dział V, sygn. 11826, s. 5–6.

33 Zviedru Vidzemes atdošana Žečpospoļitai tika aktualizēta jau trīs gadus pēc Narvas vienošanās, kad Žečpospoļitas sūtņu pie Pētera I galma instrukcijā kā viens no pārmetumiem Krievijas pusei bija norādīts, ka krievu armijas ieņemtajās Zviedru Vidzemes teritorijās, kuras pienāktos Žečpospoļitai, par amatpersonām tiek nozīmēti Krievijas ierēdņi. – Instrukcija sūtņiem pie Krievijas cara: L. K. Pocejam, Romanovskim, F. T. K. K. Borham un Dorpovskim, 25.08.1707. LNA-LVVA, 2598–1–144, 1.–2. lp.

34 J. V. Plātera vēstule K. S. Radzivilam, 20.01.1711. AGAD, AR, dział V, Plater Jan, sygn. 11826, s. 9.

tam, ka Narvas vienošanās tam nav saistoša, minēja Augusta II separāto mieru ar Zviedriju 1706. gadā un viņa atteikšanos no Žečpospoļitas troņa.[35]

J. V. Plāters, atrodoties cara galmā un Rīgā, uzturēja prasību samazināt krievu kontribūcijas apjomus Žečpospoļitas zemēs un izvākt Krievijas karaspēku no Lietuvas 1711.–1712. gadā, kad tas bija ceļā karam ar Zviedriju Pomerānijā. J. V. Plāters bija plašākas Mihala Puzinas (*Michał Puzyna*, 1664–1723), vadošā Krievijas jautājumu eksperta Polijā-Lietuvā, vadītas sūtniecības loceklis. Jāatzīmē, ka M. Puzinas brāļa meita Ludvika bija precējusies ar vēlākā Inflantijas vojevodas Jana Ludvika Plātera brāli Fabianu Ksaveriju Plāteru (*Fabian Ksawery Plater*, 1679–1742). Šī delegācija pārstāvēja ar Krievijas armijas klātbūtni neapmierināto Lietuvas lielkņazistes šļahtu. Bija plānots, ka J. V. Plāters 1711. gadā nodos personīgi caram lūgumu, lai viņa armija atstāj Lietuvu, taču nav ziņu, vai šāda tikšanās notikusi.[36] J. V. Plātera pietuvinātību cara anturāžai mēģināja izmantot Lielā Ziemeļu kara laikā Zviedriju atbalstošie Sapehas, kuri pēc Poltavas kaujas krita Polijas-Lietuvas troni atguvušā Augusta II nežēlastībā. Sapehas 1711. gadā lūdza J. V. Plāteru, kurš tobrīd rezidēja Rīgā, apliecināt A. Menšikovam savu uzticību Augustam II. Cik noprotams, tad J. V. Plāters izrādīja gatavību to darīt.[37]

J. V. Plāters bija zināms Krievijas ārpolitikas vadītājam lielkancleram Gavrilam Golovkinam (*Gavrila / Gavriil Ivanovich Golovkin*, 1660–1734), sarakstoties par Krievijas armijas laupīšanām Inflantijā un Baltkrievijas vojevodistēs.[38] Inflantietis arī izpelnījās A. Menšikova atzinību par sniegtajiem pakalpojumiem (nav gan zināms, kādiem tieši).[39] Šī inflantieša darbība zināmā mērā ierakstās Lietuvā 17.–18. gadsimtā sastopamajā tendencē ārpolitikas laukā krīzes situācijās darboties neatkarīgi no Polijas.[40] Taču J. V. Plātera gadījumā noteikti ir arī runa par indivīda ambīcijām un saistīšanos līdz ar to ar kādu no politiskajām nometnēm, šajā gadījumā t. s. republikantiem Lietuvā.

Inflantijas seimiks kā viens no retajiem saglabāja uzticību Augustam II 1715. gadā, kad Žečpospoļitā brieda kārtējais pilsoņu karš. Krievijas armijas

35 Kosińska 2005, 31–46. – Pētera I vēstules Žečpospoļitas sūtņiem tulkota kopija, 18.01.1719., no nesistematizētiem LNA-LVVA glabāšanā esošiem Piltenes un Kurzemes landtāgu, kā arī Maidelu (*Maydell*) un Ostenzakenu (*von der Osten-Sacken*) dzimtu arhīviem, apzīmēti kā *rubrika 1723/59*, 1.–18. lp.

36 Šapoka 2017, 94, 97; Šapoka 2025, 58–59, 62.

37 Kazimira Sapehas vēstule J. V. Plāteram, 15.07.1711. LVIA, 1276–2–31, l. 2–3.

38 G. Golovkina vēstule J. V. Plāteram, 04.05.1712. [Pēterburga; poļu val.]. LMAVB 198–38, 1–2. – Šapoka 2025, 63.

39 A. Menšikova vēstule J. V. Plāteram, 22.12.1725. [j. st.; Pēterburga; poļu val.]. LMAVB 198–40, 1–2.

40 Błaszczyk 2007, 92–96.

klātbūtnes slogu smagāku padarīja Augusta II lēmums 1713. gada rudenī, bažījoties par iespējamu Osmaņu iebrukumu, ievest Žečpospoļitā 26 000 lielu sakšu karaspēka vienību, no kuras 9000 tika izmitināti Viļņā. Lietuvas lielkņazistes šļahta L. K. Poceja vadībā organizējās Viļņas padomē 1715. gada jūlijā un augustā. Tā faktiski bija konfederācija (formāli par tādu tā gan nekad netika pasludināta). Šī kustība lielkņazistē panāca, ka maksājumi sakšu armijas uzturēšanai nebija vairs jāveic, apmaiņā pret to L. K. Pocejs garantēja Augustam II, ka lielkņazistes armija netiks izmantota pret monarhu.[41]

Inflantieši vēl pirms Viļņas padomes savā seimikā pamatā nodevās diskusijai, pēc kādiem principiem ir nosakāms nodokļu sadalījums Saksijas armijas uzturēšanai, un jau vēlāk – kāds atbalsts sniedzams Augustam II.[42] Taču neapmierinātība ar sakšu karaspēka klātbūtni, laupīšanām veicināja nemierus visos valsts līmeņos. 1715. gada novembrī tika izveidota Tarnogrodas konfederācija (*konfederacja tarnogrodzka*), kura jau bija atklāti vērsta pret Saksijas karaspēku un Vetīnu tronī. Cita starpā monarham tika pārmestas slepenas vienošanās bez šļahtas ziņas ar Pēteri I. Kontekstam jāatzīmē, ka šļahta, formējot Sandomiras konfederāciju, Augustu II drīzāk atbalstīja kā mazāko ļaunumu, jo vienmēr turēja saksi aizdomās (pamatoti) par centieniem ierobežot šļahtas dominējošo pozīciju valstisku lēmumu pieņemšanā.[43] Pieļaujams, ka J. V. Plāters, līdzīgi kā viņa prokrieviski orientētais patrons lielhetmanis L. K. Pocejs, šajā jaunajā pilsoņu karā saglabāja neitralitāti. Taču tieši L. K. Pocejs bija Tarnogrodas konfederācijas un Krievijas ietekmes Žečpospoļitā katalizators, 1715. gada augustā pulcējot Viļņā Lietuvas šļahtu protestā pret nodevām sakšu armijas uzturēšanai.[44] Zināms, ka J. V. Plātera īpašums Lietuvā, Kauņas vojevodistē (poļu val. *Rosienie*, lietuviešu val. *Raseinai*), arī tika aplikts ar smagām nodevām Saksijas armijas vajadzībām. Nav gan zināms, vai J. V. Plāteram kā L. K. Poceja klientam izdevās panākt maksājamo nodevu samazināšanu.[45]

41 Šapoka 2017, 159–206; Šapoka 2025, 67–68; Jurgaitis 2021, 233–234.

42 Inflantijas seimika laudum, 13.04.1715. LNA-LVVA, 712–1–68, 154. lp. – Inflantijas seimika sanāksme (lēmums apgādāt ar zirgiem Augusta II spēkus), 08.10.1716. LNA-LVVA, 712–1–69, 280.–281. lp. o. p. – Tā, piem., Vilkomežas apgabala (poļu val. *powiat wilkomierski*; lietuviešu val. *Vilkmerges pavieto*; mūsdienās Ukmerģes rajons Lietuvā), kurā Plāteru dzimtai bija īpašumi, seimiks 1714. gadā lūdza monarhu neiekasēt no pagasta nodokļus sakšu armijas uzturēšanai (pamatojot to ar neražu). Vilkomežas seimika instrukcija sūtņiem, 15.11.1714. RGADA, 389 (*Litovskaja Metrika*) 581, 692–693v.

43 Poraziński 2007, 73–76, 80.

44 Šapoka 2017, 94, 107, 142, 145, 166; Šapoka 2023.

45 Aleksandra Trojanovska vēstule J. V. Plāteram, 09.07.1715. LVIA, 1276–2–31, l. 9–9v.

Augustu II atbalstošā Sandomiras konfederācija, kas pakāpeniski pārauga prokrieviskajā nometnē, kura, piedzīvojot dažādas metamorfozes, pastāvēja līdz pat Polijas Trešajai dalīšanai 1795. gadā, veidojās apstākļos, kad Polijas-Lietuvas valsts vienīgais ārējais sabiedrotais bija Krievija. Tā varēja stāties pretī Zviedrijai, kura kopš 1704. gada bija padarījusi Žečpospoļitu faktiski par savu vasaļvalsti. Turklāt pēc 1706. gada, kad Augusts II atteicās no Žečpospoļitas troņa, Sandomira faktiski kļuva arī par savā ziņā opozīcijas jeb "emigrācijas valdību" pie Pētera I. Tā pastāvēja līdzās oficiālajai valdnieka Staņislava Leščiņska un faktiski zviedru uzturētajai pārvaldei.[46] Inflantijas šļahta šajā gadījumā bija pragmatiska un, līdzīgi kā daudzi citi Lietuvas lielkņazistē, pirmām kārtām vēlējās uzturēt labas attiecības ar kaimiņu Krieviju. J. V. Plāters, būdams L. K. Poceja sūtnis, 1710. gadā apmeklēja Pēteri I un brīdināja, ka Krievijas interesēm tikai kaitēs Augusta II plāni Lietuvas lielhetmaņa amatā L. K. Poceju aizstāt ar 1700. gadā Lietuvas pilsoņu karā sakauto prozviedrisko Sapehu pārstāvi. Kā iepriekš jau norādīts, tas gan netraucēja vēlāk J. V. Plāteram lobēt Sapehu intereses A. Menšikovam. L. K. Pocejs bija atkarīgs no krievu atbalsta un bija nobažījies par iespējamu ietekmes zaudēšanu. Sapehas, kurus Augusts II Varšavas Lēmējpadomē 1710. gadā (*warszawska Rada Walna*)[47] bija gatavs amnestēt, ja atzīs viņu par Polijas-Lietuvas valdnieku, sāka meklēt cara Pētera I atbalstu.[48]

J. V. Plāters, pildot diplomātiskos uzdevumus, ieguldīja personīgos līdzekļus, aizņēmās naudu. 1717. gadā Seims lēma īstenot 1711. gada Lietuvas Finanšu tribunāla lēmumu Plāteram atlīdzināt 6500 tālerus par misiju, ko pildīja pie Krievijas karaspēka un cara. Interesanti, ka pastāv Augusta II 1724. gadā izdota privilēģija J. V. Plāteram par Rēzeknes stārastijas piešķiršanu kā kompensāciju par Plātera personīgajiem tēriņiem, veicot misiju pie cara.[49] Privilēģija gan nekad netika izmantota, jo kopš 1713. gada līdz savai nāvei 1749. gadā stārasts bija viens no nedaudziem inflantiešiem – luterāņiem Mikolajs Korfs (*Mikołaj Korff*). Viņam bija problēmas, acīmredzot kā Leščiņska un zviedru atbalstītājam Lielā Ziemeļu kara laikā,[50] iegūt šo stārastiju savā pārvaldībā pēc tēva, arī Mikolaja

46 Inflantijas vojevodistes zvērests Staņislavam Leščiņskim sakarā ar Augusta II atteikšanos no troņa, 20.09.1708. AGAD, Archiwum Publiczny Potockich (APP), dział 335, sygn. 56, s. 614–617, šeit 615.

47 1710. gadā noturētā sanāksme, kura pielīdzināma Seimam un kura atzina Augusta II atjaunošanu Polijas-Lietuvas tronī.

48 Šapoka 2017, 101, 139; Šapoka 2025, 66–67; Dibass 1999, 71–74.

49 Augusta II privilēģija Plāteram, 10.12.1724. LMAVB, F-198–31, l. 1; J. Plātera parāda asekurācija, ko parakstījis Jans Sapeha [b. g.]. RGADA, 389-581, s. 966.

50 Józef Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła, 24.08.1708., 14.03.1709. Przy boku króla Stanisława Leszczyńskiego (1706–1709). Tom II, 2019, 29, 100, 102, 174.

Korfa (*Mikołaj Korff*, 1660–1709), nāves. Taču nav ziņu, ka pēc 1713. gada kāds būtu apšaubījis šīs viņa tiesības, kaut arī stārastija 1709.–1713. gadā atradās K. S. Radzivila pārvaldībā, kurš piespieda M. Korfu atpirkt stārastiju no viņa.[51] Iespējams, ka J. V. Plāters varēja pretendēt, lai saņemtu kādu daļu no stārastijas nodokļiem. Galu galā kompensāciju saņēma tikai viņa dēls Vilhelms Jans Plāters 1768. gadā (gadu pirms savas nāves), proti, 64 000 zlotu (ap 8000 tāleru).[52] Šāda summa 18. gadsimta otrajā pusē varēja atbilst gada ieņēmumiem no vienas stārastijas (karaļa īpašuma, ko pārvaldīja viņa iecelts šļahtičs).[53] Par to, kas un cik vērts bija Inflantijā, liecina konkrēta pirkuma piemērs: 1729. gadā J. L. Plāters no Čapskiem nopirka Krāslavas miestu[54] par 14 000 tāleriem.[55] Tātad nedaudz vairāk kā divas misijas pie cara izdevumu vērts miests.

Jana Vilhelma Plātera darbība Kurzemes un Zemgales hercogistes problēmu risināšanā

Cits virziens J. V. Plātera darbībā bija Žečpospoļitas un Kurzemes hercogistes attiecību risināšana. Lielā Ziemeļu kara rezultātā Krievija nomainīja Zviedriju kā dominējošā lielvara Baltijas jūras reģionā. Līdz ar to starptautisku nozīmi ieguva Kurzemes hercogistes – Žečpospoļitas vasaļa jautājums, tā kā hercogistē par faktisko noteicēju kļuva Krievija. J. V. Plāters vēstulē Radzivilam pauda, ka Seimam ir jāizveido komisija Kurzemes situācijas atrisināšanai. Komisijai jāpanāk, ka hercogiste kļūst par Žečpospoļitas provinci, vienojoties ar Ferdinandu Ketleru (*Ferdinand Kettler*, 1655–1737; Kurzemes un Zemgales hercogistes hercogs 1730–1737) un caru Pēteri I. Tāpat arī nedrīkstot pieļaut, ka bez Seima ziņas Kurzemes hercoga Frīdriha Vilhelma Ketlera (*Friedrich Wilhelm*, 1692–1711; hercogs 1698–1711) atraitne Anna Joanovna (*Anna Ioanovna*, 1693–1740; Krievijas imperatore 1730–1740) apprecētu kādu no kaimiņvalsts, respektīvi, Krievijas piespēlētajiem kandidātiem.

51 Radzivila vēstule Plāteram, 20.10.1710. LVIA, 1276–2–96, l. 138–139v; M. Korfa vēstule K. S. Radzivilam, [poļu val.] 06.07.1713. AGAD AR, dział V, sygn. 7233, s. 1–3.

52 1718. gada Inflantijas seimika laudum, [b. d.]. LNA-LVVA, 712–1–70, 183. lp. – Hylzen 1750, 398; *Volumina Legum* (7) 1782, s. 831.

53 Heitzman 1909, 27–28.

54 Čapski mantoja Krāslavu 1725. gadā no Kosiem, kuri bija cēlušies no Prūsijas, bet 17./18. gs. mijā saistījās ar Inflantiju. Par Inflantijas vojevodas (1709–1713) Juzefa Kosa (*Józef Kos*, 1680–1717) diplomātiskajām misijām skat. Seliška 2021, 53.

55 Gekišs 1996, 71.

J. V. Plāters bažījās, ka Kurzeme var pakāpeniski iegūt pilnīgu neatkarību no Žečpospoļitas, kā tas notika ar Prūsiju 17. gadsimtā,[56] vai arī nonākt absolūtā Krievijas kontrolē.[57] Kurzemes kontekstā inflantietis pildīja arī L. K. Poceja norādījumus, piemēram, 1714. gada agrā pavasarī, uzturoties pie Pētera I, viņam lielhetmanis bija devis norādījumus panākt krievu karaspēka aiziešanu no hercogistes.[58] J. V. Plāters arī uzturēja kontaktus ar Inflantijas bīskapu 1711.–1716. gadā (Inflantijā gan viņš nerezidēja ikdienā), Vetīnu dinastiju atbalstošo Kšištofu Antonu Šembeku (*Krzysztof Antoni Szembek*, 1667–1748), kurš augstu vērtēja Plātera ziņojumus par situāciju Kurzemē un Piltenē kā informatīvi ļoti noderīgus. K. A. Šembeku interesēja plašs jautājumu loks. Bažas Varšavā radīja hercoga atraitnes Annas Joanovnas iespējamās jaunās laulības ar kādu no Vetīnu dinastijas. Bīskaps viennozīmīgi pārstāvēja vairākuma Žečpospoļitas šļahtas uzskatu, ka jāievēro 1589. gada Seimā pieņemtais,[59] ka, izdziestot Ketleru (*Kettler*) vīriešu līnijai, hercogistei jānonāk Žečpospoļitas sastāvā.[60] Tas izrietēja no apstākļa, ka hercogisti Polijas un Lietuvas valdnieks Sigismunds II Augusts (poļu val. *Zygmunt II August*, 1520–1572; Polijas un Lietuvas valdnieks 1548–1572) tikai kā lēni nodeva pēdējam Vācu ordeņa Livonijas atzara mestram (1559–1561) Gothardam fon Ketleram (vācu val. *Gotthard von Kettler*, 1517–1587; hercogs 1561–1587) un viņa vīriešu kārtas pēcnācējiem saskaņā ar 1561. gada "Padošanās līgumu" (*Pacta Subjectionis Livoniae*), jo, piemēram, lielhetmanis L. K. Pocejs uzskatīja hercogisti par Žečpospoļitas provinci.[61] J. V. Plāters jebkurā gadījumā bija pret militāru risinājumu domstarpību izšķiršanai ar Krieviju par Vidzemes piederību vai Kurzemi, redzot izeju tikai diplomātiskās sarunās. Viņš uzskatīja, ka Saksijas vai Polijas-Lietuvas kopvalsts karaspēkiem nav iespēju uzvarēt Krievijas armiju.[62]

56 J. V. Plātera vēstule Radzivilam, 31.03.1712. AGAD, AR, dział V, sygn. 11826, s. 9, 10. – J. V. Plāters bija nedraudzīgi noskaņots pret Prūsiju un pat visai naivi centās sarunā ar G. Golovkinu pārliecināt Krieviju nesabiedroties ar Prūsiju-Brandenburgu (neseno Žečpospoļitas vasali) pret Zviedriju, bet kā labāku sabiedroto sev izvēlēties Polijas-Lietuvas kopvalsti. Šapoka 2025, 64–65.

57 Link-Lenczowski 1981b, 661–662.

58 L. K. Poceja vēstule Kurzemes hercogistes ministriem, [b. v.] 13.03.1714. LNA-LVVA, *rubrika 1723/59*, bez paginācijas.

59 Xięstwo Kurlandzkie. *Volumina Legum* (2) 1733, s. 1267.

60 K. A. Šembeka vēstule J. V. Plāteram, 05.05.1712. LNA-LVVA, 6984–1–62, 1.–1. lp. o. p. – Dybas 2004, 276; skat. arī Čerpinska 2011, 222–224, 228.

61 L. K. Poceja vēstule Kurzemes hercogistes muižniekiem, 13.03.1714. LNA-LVVA, *rubrika 1723/59*, bez paginācijas.

62 Link-Lenczowski 1981b, 661; Šapoka 2025, 69.

K. A. Šembeku īpaši interesēja Piltenes pievienošana Inflantijas bīskapijai. Tādēļ bīskaps lūdza J. V. Plāteram noskaidrot, vai piltenieši, līdzīgi kā vairums Kurzemes hercogistes muižnieku, ir pret hercoga varas plašumu un kāds ir piltenie šu skatījums uz 1617. gada hercogistes pārvaldes un tiesu iekārtu *Formula Regiminis* un gatavību pievienoties Žečpospoļitai.[63] Jans Ludviks Plāters drīzāk bija starpnieks saziņā starp piltenie šiem un bīskapu. Uz bīskapa jautājumiem atbildes sniedza hercogistes kanclers (1709–1718) un kopš 1710. gada arī Piltenes landrāts Evalds fon der Ostenzakens (*Ewald fon der Osten-Sacken*, pirms 1682–1718), kura priekšlikums par Piltenes izpirkšanu no Kurzemes hercoga neapmierināja Inflantijas bīskapu, kurš skaidri norādīja, ka Piltene ir Žečpospoļitai piederīga jau kopš Stefana Batorija (*István Báthory*; *Stefan Batory*, 1533–1586; Transilvānijas valdnieks 1571–1576; Žečpospoļitas tronī 1576–1586) valdīšanas un ne par kādu izpirkumu nevar būt ne runas.[64] Bīskapa nostāja, ka Piltenei kā bīskapijai jākļūst Žečpospoļitas sastāvdaļai, atbilda arī citu tā brīža redzamāko inflantiešu paustajai pozīcijai. Tā uzskatīja arī bīskaps-koadjutors, K. A. Šembeka palīgs diecēzes pārvadīšanā 1701.–1710. gadā, bet 1710.–1712. gadā Inflantijas bīskaps Teodors Volfs fon Ludinghauzens (*Teodor Wolff von Ludinghausen*, 1662–1712) un viņa māsas dēls Juzefs Koss.[65] Inflantijas bīskaps arī pievērsās Vidzemes atgūšanas jautājumam – vēstulē caram Pēterim I (nosūtītā, visticamāk, caur J. V. Plāteru) bīskaps norādīja, ka vēlas atgūt visu 1583. gadā izveidotās Cēsu bīskapijas teritoriju (faktiski Zviedru Vidzemi).[66]

Kurzemes jautājumā 18. gadsimta otrajā desmitgadē parādās vēl viens Plāteru dzimtas pārstāvis – Fabians Ksaverijs Plāters. Viņš arī aktīvi iesaistījās 1717. gadā Seima nozīmētās Kurzemes komisijas darba aizkulisēs, kad šai komisijai vajadzēja izšķirt strīdu starp Ferdinandu fon Ketleru un Kurzemes muižniecību. Komisija lēma par labu muižniecībai, stipri ierobežojot Ferdinanda pilnvaras.[67]

63 K. A. Šembeka vēstule J. V. Plāteram, 05.05.1712. LNA-LVVA, 6984–1–62, 1.–1. lp. o. p. – Link-Lenczowski 1981b, 661.

64 J. V. Plātera un E. Ostenzakena vēstule K. A. Šembekam, 01.09.1712. LNA-LVVA, 6984–1–62, 5.–6. lp.; K. A. Šembeka vēstule J. V. Plāteram, 12.09.1712. Ibidem, 7.–10. lp.

65 Diariusz Walnej Rady Warszawskiej z roku 1710, 32, s. 38–40; Dybas 2004, 265. Jāatzīmē, ka J. Koss konkurēja ar K. A. Šembeku par Helmas bīskapa amatu 1712. gadā, īpaši ņemot vērā radniecību ar līdzšinējo Helmas bīskapu un inflantieti T. Volfu fon Ludinghauzenu. Šembeks izmantoja savus sakarus Romas kūrijā, lai virzītu J. Kosa nominēšanu. Staszewski 2010, 86. – Piltenes bīskapijas pakļaušanu Inflantijas bīskapam Inflantijas seimiks uzturēja arī vēlāk, skat. Inflantijas vojevodistes instrukcija deputātiem uz Seimu, 25.08.1746. LNA-LVVA, 712–1–91, 228. lp.

66 K. A. Šembeka vēstule caram Pēterim I, 22.03.1713. LNA-LVVA, 6894–1–62, 15. lp.

67 Dunsdorfs 1973, 139–140.

F. K. Plātera ziņu avots bija paša un Daugavpils stārasta (kopš 1708) Jana Ludvika Plātera (*Jan Ludwik Plater*, 1690–1736) brālis, kurš īsi pirms nāves 1739. gadā ieņēma augsto Lietuvas galma maršala amatu (*marszałek nadworny litewski*),[68] Ferdinands Fabians Plāters (*Ferdynand Fabian Plater*, 1678–1739). F. F. Plāters ziņoja par Žečpospoļitas pusē uzpirktajiem oberrātiem – fon Cigenhornu un Bizelšteinu, kuri darbojušies Polijas-Lietuvas interesēs. Plāteru darbības mērķis bija sagatavot pēc iespējas aktuālu informāciju Lietuvas lielkņazistes lauka hetmanim (*hetman polny*) kopš 1709. gada Staņislavam Ernestam Denhofam (*Stanisław Ernest Denhof*, 1673–1728)[69] un viņa pārstāvim, Sēlpils fogtam fon Bilau.[70] K. A. Šembeka un J. L. Plātera sadarbība turpinājās arī 1720. gadā, kad bīskaps ar panākumiem lūdza Plāteram atbalstu vismaz vienam savam kandidātam, lai tas tiktu izraudzīts uz Seimu no Inflantijas seimika. Runa bija par Upitas stārastu – Mihala Puzinas brāli Kšištofu Dominiku Puzinu (*Krzysztof Dominik Puzyna*, 1661–1731), kurš bija pilsoņu kara laikā saglabājis uzticību Augustam II.[71]

Secinājumi

Jans Vilhelms Plāters parādījās uz Žečpospoļitas skatuves kā ambiciozs, par sevi pārliecināts politiskais darbinieks. Neraugoties uz valsts iekšējo sašķeltību un Žečpospoļitas starptautiskās lomas norietu, J. V. Plāters (arī citi Plāteri) veiksmīgi saistīja sevi ar ārpolitisko prokrievisko virzienu. To noteica Inflantijas tiešā robežošanās ar Krieviju, kā arī apstāklis, ka Pēteris I bija Polijas-Lietuvas vienīgais sabiedrotais. Taču J. V. Plāters gan noteikti nav uzskatāms par pazemīgu Krievijas

68 Tas bija viens no ministra amatiem, arī lielmaršala vietnieks, un formāli to abu atbildībā ietilpa rūpes par Polijas-Lietuvas valdnieka kā Lietuvas lielkņaza saimnieciskajiem jautājumiem. Amats bija Senāta sastāvā. Tas bija pielīdzināms attiecīgi Polijas vai Lietuvas armijas komandieriem – lielhetmanim vai par tieslietām un ārlietām atbildīgajam lielkancleram (Polijas lielkanclers bija atbildīgs par attiecībām ar Rietumvalstīm, bet Lietuvas – par Austrumvalstīm, kā Osmaņu impērija, Krimas haniste vai Krievija).

69 1717. gada komisijas sastāvā, *Volumina Legum* (6) 1739, s. 301. Jāņem vērā, ka, būdams ilgstoši lojāls Augustam II un nodrošinot Saksijas karalim atgriešanos Žečpospoļitas tronī, S. E. Denhofs tieši 1717. gadā pārgāja opozīcijā karalim, jo bija neapmierināts ar karaļa centieniem stiprināt savu un vājināt šļahtas varu. Kałużniacki 1939–1946, 115–117. Kurzemes hercogistes muižnieki bija neapmierināti ar Žečpospoļitas iesaistīšanos Ferdinanda un muižniecības konfliktu risināšanā, pat pie nosacījuma, ka tika atzīts, ka muižniecībai ir taisnība. Čerpinska 2011, 220.

70 F. K. Plātera vēstule F. F. Plāteram, 01.09.1717. LVIA, 1276–2–96, l. 182–186v.

71 K. A. Šembeka vēstule F. K. Plāteram, 06.04.1720. LVIA, 1276–2–96, l. 206v. Skat. Kosińska 2003, 274; Pazniakou 2005, 475.

gribas izpildītāju. Viņš raudzījās uz Krieviju kā līdzvērtīgu Polijas-Lietuvas partneri, ar kuru jāvienojas par Narvas 1704. gada līguma nosacījumu izpildi par Zviedru Vidzemes atgriešanu Žečpospoļitai. J. V. Plātera iesaiste iespējamā risinājuma panākšanā demonstrē viņu kā aktīvu, analītiski domājošu diplomātu, kurš gan visdrīzāk nemanīja augošo milzu plaisu starp Krievijas un Žečpospoļitas militārpolitiskajām spējām.

Janam Vilhelmam Plāteram, tāpat kā Plāteru Inflantijas līnijas pārstāvjiem Fabianam Ksaverijam, Janam Ludvikam un Ferdinandam Fabianam, bija daudz ciešāka saikne ar Kurzemi un Rīgu – būtisku tranzīta un noieta centru Inflantijas un Lietuvas precēm – nekā citiem Lietuvas lielkņazistes muižniekiem. Plāteri to izmantoja, un arī valsts elite viņus iesaistīja kā ekspertus Kurzemes jautājuma risināšanā, pārstāvot uzskatu, ka hercogiste inkorporējama Žečpospoļitā pēc Ketleru vīriešu līnijas izdzišanas. Plāteriem, tāpat kā citiem inflantiešiem, bija stingra pārliecība, ka Kurzemes hercogiste, Zviedru Vidzeme, Inflantijas vojevodiste ir viens veselums, kuram pienākas būt Žečpospoļitas sastāvā.

BIBLIOGRĀFIJA / BIBLIOGRAPHY

Nepublicētie avoti / Archive Sources

Archiwum Główne Akt Dawnych, Varšava, AGAD

AGAD, Archiwum Publiczny Potockich (APP), dział 335, sygn. 56, s. 614–617.

AGAD, Archiwum Radziwiłłów (AR), dział V, Korff Mikolaj, sygn. 7233, s. 1–3.

AGAD, AR, dział V, Plater Jan [Wilhelm], sygn. 11826, s. 4–10.

Biblioteka Czartoryskich, Krakova, BCza

BCza, rkp. 466, Cod. chart. Saec. XVIII. fol. pag. 796: Varia manuscr., corio fusco et charta glutinata compactus. Collectionis Szembekianae (v. cod. N 446), vol. XIX, 1713, s. 3–6.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Viļņa, LMAVB

F-198-28: Žečpospoļitas Seima instrukcija J. V. Plāteram; Žečpospoļitas tirgotāju sūdzība J. V. Plāteram par Rīgas tirgotājiem, l. 1–3.

F-198-31: Augusta II privilēģija J. V. Plāteram uz Rēzeknes stārastiju, 1724. gadā, l. 1.

F-198-38: Krievijas lielkanclera G. Golovkina vēstule J. V. Plāteram, l. 1–2.

F-198-40: Krievijas feldmaršala A. Menšikova vēstule J. V. Plāteram, l. 1–2.

Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Rīga, LNA-LVVA

LNA-LVVA, 712–1–57: Dinaburgas pils tiesu grāmata par 1701. un 1712. gadu, 95.–125. lp.

LNA-LVVA, 712–1–68: Dinaburgas pils tiesu grāmata par 1715. gadu, 154. lp.

LNA-LVVA, 712–1–69: Dinaburgas pils tiesu grāmata par 1716. gadu, 280.–281. lp. o. p.

LNA-LVVA, 712–1–70: Dinaburgas pils tiesu grāmata par 1717. gadu, 183. lp.

LNA-LVVA, 712–1–1: Dinaburgas pils tiesu grāmata par 1746. gadu, 228. lp.

LNA-LVVA, 2598 (Borhu dzimtas fonds)–1–101: V. Karmela-Berga un Strutiņsku saraksts ar Borhiem par parādu atmaksu, 18. gadsimta sākums, 5.–7. lp.

LNA-LVVA, 2598–1–109: Lietuvas lielhetmaņa slepenā instrukcija Fabianam Teofilam Borham diplomātiski militārajā misijā pie cara Pētera I, [b. d.] 1705. gads, 1.–3. lp.

LNA-LVVA, 2598–1–144: F. T. Borham izsniegtā instrukcija sarunām ar Pēteri I, [b. d.] 1707. gads, 1.–2. lp.

LNA-LVVA, 6984 (Boļeslava Brežgo fonds)–1–62: Inflantijas bīskapa K. Šembeka saraksts ar J. V. Plāteru par Katoļu baznīcas juridiskajām un politiskajām interesēm Kurzemes un Zemgales hercogistē un Piltenē, 1.–15. lp.

LNA-LVVA, 6984–1–65: Lietuvas galma maršals Juzefs Vandalins Mnišehs ļauj Inflantijas bīskapam brīvi rīkoties ar Baznīcas īpašumiem savā pārvaldībā esošajā Viļakas stārastijā, 1.–2. lp.

LNA-LVVA, 6984–1–83: Katoļu baznīcas dokumenti attiecībā uz Inflantiju, 17.–18. gs. noraksti, 176.–177. lp.

LNA-LVVA, rubrika 1723/59, no nesistematizētiem LNA-LVVA glabāšanā esošiem Piltenes un Kurzemes landtāgu, kā arī Maidelu (*Maydell*) un Ostenzakenu (*von der Osten-Sacken*) dzimtu arhīviem, bez paginācijas.

Lietuvos valstybės istorijos archyvas, Viļņa, LVIA

LVIA, 1276–2–31: Sapehu saraksts ar J. V. Plāteru, 1711. gads, l. 2–9v.

LVIA, 1276–2–96: Plāteru politiskā un saimnieciskā korespondence dzimtas ietvaros un ar Lietuvas magnātiem, 17. gs. otrā puse – 18. gs., l. 138–139v, 182–186v.

LVIA, 1276–2–97: Plāteru privātā un saimnieciskā korespondence dzimtas ietvaros un ar Lietuvas magnātiem, 17. gs. otrā puse – 18. gs., l. 301v–302.

Rossijskij Gosudarstvennyj arhiv drevnih aktov, Maskava, RGADA

Fond 389: Litovskaja Metrika, delo 581: Posolskaja metrika, s. 692–693, 966.

Publicētie avoti / Published Sources

Diariusz Walnej Rady Warszawskiej z roku 1710. Oprac. Ryszard Mienicki. Wilno: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie, 1928.

Przy boku króla Stanisława Leszczyńskiego (1706–1709). Tom II: W wędrówkach po Polsce między Gdańskiem a Lwowem w latach 1708–1709. Warszawa: IH im. T. Manteuffla, PAN, 2019.

Urzędnicy inflanccy XVI–XVIII wieku. Spisy. Oprac. Krzysztof Mikulski, Antoni Gąsiorowski i Andrzej Rachuba. Poznań: Biblioteka Kórnicka / Kórnik, 1994.

Volumina Legum 2 (1733). Volumen Secundum: Ab anno 1550 ad annum 1609. Acta Reipublicæ Continens. Warszawa: Drukarnia J. K. M. y Rzeczypospolitey, Collegium Warszawski Scholarum Piarum.

Volumina Legum 6 (1739). Volumen Sextum: Ab anno 1697 ad annum 1736. Acta Reipublicæ Continens. Warszawa: Drukarnia J. K. M. y Rzeczypospolitey, Collegium Warszawski Scholarum Piarum.

Volumina Legum 7 (1782). Volumen Septimum: Ab anno 1764 ad annum 1768. Acta Reipublicæ Continens. Warszawa: Collegium Warszawski Scholarum Piarum.

Literatūra / Secondary Sources

Błaszczyk, Grzegorz (2007). Współczesne spojrzenie na stosunki polsko-litewskie w latach 1569–1795. *Rzeczypospolita w XVI–XVIII wieku. Państwo czy wspólnota?* Pod red. Bogusław Dybaś, Paweł Hanczewski i Tomasz Kempa. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, s. 83–105.

Bogdanoviča, Tatjana (2023). *Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu kompleksa reprezentativitāte Latgales teritorijas kontekstā (17.–18. gadsimts)*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.

Čerpinska, Anita (2011). Kurzemes un Zemgales hercoga troņa mantošanas jautājums 1711.–1718. gadā. *Latvijas Arhīvi*, 3/4, 211.–234. lpp.

Dibass, Boguslavs (1999). Latgale (Poļu Inflantija) Lielā Ziemeļu kara laikā – Daugavpils pils Tiesas grāmatu atspoguļojumā. *Kurzeme, Vidzeme, Latgale. Reģionālisms un identitāte vēsturē. Konferences materiāli*. Sast. Ilgvars Misāns. Rīga: N.I.M.S., 66.–74. lpp.

Dybaś, Bogusław (2004). *Na obrzeżach Rzeczypospolitej. Sejmik piltyński w latach 1617–1717 (z dziejów instytucji stanowej)*. Toruń: UMK.

Doroshenko, Vasilij (1985). *Torgovlja i kupechestvo Rigi v XVII veke*. Riga: Zinātne.

Dorošenko, Vasilijs (1986). Ziemeļu karš un Vidzemes iekļaušana Krievijas impērijas sastāvā. *Latvijas PSR vēsture. No vissenākajiem laikiem līdz mūsu dienām*. 1. sēj. Atb. red. Arvīds Drīzulis. Rīga: Zinātne, 100.–102. lpp.

Dunsdorfs, Edgars (1962). *Latvijas vēsture, 1600–1710*. [Upsala]: Daugava.

Dunsdorfs, Edgars (1973). *Latvijas vēsture, 1710–1800*. [Stokholma]: Daugava.

Gekišs, Voldemārs (1996). Ieskats Krāslavas vēsturē. *Daugavas raksti: No Koškovciem līdz Daugavpilij*. Rīga: Latvijas Kultūras fonds, 69.–80. lpp.

Heitzman, Henryk (1909). *Dochody starostwa Ruskiego od początku XVI wieku*. Tarnów: Fundusz Naukowy.

Hylzen, Jan August (1750). *Inflanty w dawnych swych i wielorakich aż do wieku naszego dziejach i rewolucjach, z wywodem godności i starożytności szlachty tamecznej, tudzież praw i wolności z dawna i teraz jej służących, zebrane i polskiemu światu do wiadomości w ojczystym języku podane*. Wilno: Drukarna J. K. M. Akademicka Societatis Jesu.

Jakovļeva, Mārīte (2002). Cīņa par varu Kurzemes hercogistē pēc hercoga Frīdriha Kazimira nāves (1698. gada janvāris – 1699. gada aprīlis). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 65.–93. lpp.

Jakovļeva, Mārīte (2003). Cīņa par varu Kurzemes hercogistē pēc hercoga Frīdriha Kazimira nāves (1699. gada janvāris – 1701. gada aprīlis). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1, 65.–96. lpp.

Jakovļeva, Mārīte (2005). Cīņa par varu Kurzemes hercogistē pēc hercoga Frīdriha Kazimira nāves (1701.–1703. gads), 1. daļa. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1, 48.–69. lpp.

Jakovļeva, Mārīte (2006). Cīņa par varu Kurzemes hercogistē pēc hercoga Frīdriha Kazimira nāves (1701.–1703. gads), 2. daļa. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 44.–60. lpp.

Jakovļeva, Mārīte (2007). Karadarbība Kurzemes hercogistē un Lietuvas pierobežā Lielā Ziemeļu kara sākumā (1700. g. februāris – 1703. g. maijs). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 42.–72. lpp.

Jakovļeva, Mārīte (2008). Karadarbība Kurzemes hercogistē un Lietuvas pierobežā (1703. gada vasara – 1705. gads), 1. daļa. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 29.–46. lpp.

Jakovļeva, Mārīte (2009). Karadarbība Kurzemes hercogistē un Lietuvas pierobežā (1703. gada vasara – 1705. gads), 2. daļa. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 49.–70. lpp.

Jurgaitis, Robertas (2021). Book review: Mindaugas Šapoka, Warfare, Loyalty, and Rebellion. The Grand Duchy of Lithuania and the Great Northern War, 1709–1717, London, New York: Routledge. *Lithuanian Historical Studies*, 25, pp. 227–236.

Kałużniacki, Orest Marian (1939–1946). Stanisław Ernest Denhoff (zm. 1728). *Polski Słownik Biograficzny*, 5, s. 115–117.

Kosińska, Urszula (2003). *Sejm 1719–1720 a sprawa ratyfikacji traktatu wiedeńskiego*. Warszawa: Semper.

Kosińska, Urszula (2005). Stanowisko Rosji wobec rokowań Augusta II ze Szwecją w 1720 r. *Kwartalnik Historyczny*, 112 (4), s. 31–46.

Link-Lenczowski, Andrzej (1981a). Ferdynand Fabian Plater (1678?–1739). *Polski Słownik Biograficzny*, 26, s. 654.

Link-Lenczowski, Andzej (1981b). Jan Wilhelm Plater (1676?–1757). *Polski Słownik Biograficzny*, 26, s. 661–662.

Łopaciński, Euzebjusz (1936). Fabjan Borch (zm. 1716). *Polski Słownik Biograficzny*, 2, s. 311.

Pazniakou, V. (2005). Puzyna. *Enciklapedia Vjalikaga Knastva Litouskogo*. Red. Gennadij Petrovich Pashkov. Tom 2. Minsk: Belorusskaja enciklopedija, s. 475.

Perzanowska, Huguette (1976). Józef Wandalin Mniszech (1670–1747). *Polski Słownik Biograficzny*, 21, s. 474–478.

Poraziński, Jarosław (1988). *Sejm lubelski w 1703 roku i jego miejsce w konfliktach wewnętrznych na początku XVIII wieku*. Warszawa, Poznań i Toruń: PWN.

Poraziński, Jarosław (2007). "Rzeczypospolita porządna". Konfederacje generalne czasów Augusta II jako alternatywa anarchii wewnęteznej? *Rzeczypospolita w XVI–XVIII wieku. Państwo czy wspólnota?* Pod red. Bogusław Dybaś, Paweł Hanczewski i Tomasz Kempa. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, s. 67–81.

Rachuba, Andrzej (1992). Polityka nominacyjna Stanisława Leszczyńskiego na Litwie w latach 1705–1709. *Przegląd Historyczny*, 83 (4), s. 617–632.

Rachuba, Andrzej (2006). Klientela hetmańska w armii litewskiej z lat 1648–1667. *Patron i dwór. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*. Oprac. Ewa Dubas-Urwanowicz i Jerzy Urwanowicz. Warszawa: DiG, s. 23–36.

Seliška, Edvards (2021). Inflantijas (Latgales) muižnieki Žečpospoļitas politiskajos notikumos (1677–1764). *Vācieši Latgales teritorijā 16. gs. – 20. gs. sākumā: vēsture un recepcija*. Sast. Alīna Romanovska. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saule", 42.–81. lpp.

Seliška, Edvards (2024). Pētījums par Inflantijas muižnieku Juzefu Ježiju Hilzenu un Inflantijas vēstures pētniecības perspektīvas / Study of Józef Jerzy Hylzen, an Inflantian nobleman, and perspectives for the research of inflantian history. Łukasz Wróbel. Józef Jerzy Hylzen. Studium kariery magnackiej w XVIII wieku. Toruń: UMK, 2022. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1 (121), 174.–186. lpp.

Seliška, Edvards (2025). Lielo satricinājumu priekšvakarā: inflantiešu šļahta Lietuvas pilsoņu kara laikā un Lielā Ziemeļu kara sākumā 1696.–1702. gadā. *Latvijas Arhīvi*, 1, 50.–66. lpp.

Sliesoriūnas, Gintautas (2015). Apogeum wojny domowej i wprowadzenie konfederackiej formy rządów w Wielkim Księstwie Litewskim (1700–1703). *Grupy społeczne i ich wpływy na rozwój społeczeństwa w XVI–XIX wieku*. Oprac. Tamara Bairašauskaitė. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, s. 122–136.

Staszewski, Jacek (2010). *August III Sas*. Wroclaw: Zaklad Narodowy im. Ossolinskich.

Strods, Hejnrik (1993). *Kurljandskij vopros v XVIII veke*. Tom II. Riga: Latvijskij Universitet.

Šapoka, Mindaugas (2017). *Warfare, Loyalty, and Rebellion: The Grand Duchy of Lithuania and the Great Northern War, 1709–1717*. London: Routledge.

Šapoka, Mindaugas (2023). Zjazd szlachty litewskiej w Wilnie w 1715 roku. *Zapiski Historyczne*, 88 (1), s. 25–52.

Šapoka, Mindaugas (2025). Jan Plater's diplomatic mission in Livonia in 1710–1716. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2 (124), 54.–78. lpp.

Wasilewski, Tadeusz (1981a). Jan Ludwik Plater (zm. 1736). *Polski Słownik Biograficzny*, 26, s. 659–660.

Wasilewski, Tadeusz (1981b). Fabian Plater (ok. 1628–1709). *Polski Słownik Biograficzny*, 26, s. 653–654.

Wojciechowski, Jerzy (2020). *Obraz Rosji w Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVII wieku*. Praca doktorska. Katowice: Uniwersytet Śląski.

Wróbel, Łukasz (2022). *Józef Jerzy Hylzen. Studium kariery magnackiej w XVIII wieku*. Toruń: UMK.

INSIGHT INTO THE POLITICAL ACTIVITIES OF THE INFLANTIAN NOBILITY DURING THE GREAT NORTHERN WAR, 1700–1721: THE EXAMPLE OF JAN WILHELM PLATER

Edvards Seliška

The article examines the activities of Jan Wilhelm Plater (1676? – 1757), one of the politically and diplomatically most active Livonians (Inflantians) of the first half of the 18th century, during the Great Northern War (1700–1721). The stance of the Inflantian *szlachta* during this war is a highly under-researched topic. Therefore, through the prism of the activities of this Inflantian nobleman, insight is gained into the political views of the Inflantians during events that significantly influenced the geopolitical situation in Latvia and the Baltic Sea region. While for the Polish–Lithuanian Commonwealth this marked the beginning of its decline, for the Plater family, it was the start of a successful political career.

Keywords: Jan Wilhelm Plater, Great Northern War, Inflanty, Peter I, August II

Summary

The article deals with one of the politically and diplomatically more active Inflantian (Polish Livonian) noblemen, Jan Wilhelm Plater (1676? – 1757), during the Great Northern War (1700–1721). The political stance of the Inflantian nobility (*szlachta*) during this war is a highly under-researched topic. Therefore, through the prism of one of the Inflantians, an insight into the political views of Inflantians is given concerning a geopolitically shattering period for the Baltic Sea region in the early 18th century. While this marked the beginning of decline for the Polish–Lithuanian state, for the Plater family this was the beginning of a successful political career. As the Great Northern War for the Polish–Lithuanian Commonwealth was largely a sequence of civil wars, J. W. Plater, through his connections to the influential Oginski and Pociej families, chose the side of Sandomierz Confederacy. This was the camp supporting monarch August II against Swedish-supported Stanislaw Leszczynski. The Sandomierz Confederacy gradually developed into a pro-Russian camp. J. W. Plater, alongside some other Inflantians (e.g. Fabian Ksawery Borch) was used extensively in the 1710s and 1720s for diplomatic missions to Tsar Peter I as well as to Alexander Menshikov – the closest companion of the Tzar. These contacts included lobbying interests of Rzeczpospolita's merchants, negotiating possible solutions for the return of all Livonian territories lost in the 17th century (Swedish Livonia) to the Polish–Lithuanian Commonwealth, and movements of the Russian army in Lithuania. Also, for J. W. Plater a special field of activity was closely following – alongside his relatives – Jan Ludwik, Fabian Ksawery, and Ferdynand

Fabian Plater – the political situation in the Duchy of Courland. Generally, Plater and the Inflantians viewed Inflanty, Courland, and Swedish Livonia as one political and cultural area that should be part of the Polish–Lithuanian Commonwealth.

Iesniegts / Submitted 12.12.2024.

© 2026 Edvards Seliška, Latvijas Universitāte
Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar Creative Commons
Attiecinājuma-Nekomerciāls 4.0 Starptautisko licenci (CC BY-NC 4.0)
This is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0
International License (CC BY-NC 4.0) (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)